

Birgit Donker

Uit groot- moeders kastje

Erfgoed, een kwestie
van keuzes en koestering

Reinwardt Academie

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

P. Berlage 1899-1900 – Gemeentemuseum Den Haag

Birgit Donker

Uit grootmoeders kastje

Erfgoed, een kwestie van
keuzes en koestering

Over de Reinwardt Memorial Lectures

In 2008 besloot de Reinwardt Academie, de faculteit voor erfgoed aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, om haar naamgever te eren met een jaarlijkse lezing op of rond zijn geboortedag, 3 juni.

Caspar Georg Carl Reinwardt (1773-1854) was een gerespecteerde natuuronderzoeker, hoogleraar aan drie universiteiten (Harderwijk, Amsterdam en Leiden), directeur van vier botanische tuinen (Harderwijk, Amsterdam, Bogor en Leiden) en directeur van een natuurhistorisch museum (Amsterdam). Tijdens zijn verblijf in voormalig Nederlands Indië van 1816 tot 1922 bracht hij omvangrijke verzamelingen bijeen die uiteindelijk hun weg vonden naar grote Nederlandse musea op het gebied van natuurlijke historie en volkenkunde. Reinwardt onderhield een groot internationaal netwerk aan contacten waaronder wereldberoemde natuurhistorici als Alexander von Humboldt. De Reinwardt Academie is trots zijn naam te mogen dragen.

Als persoon stond Reinwardt voor waarden die de academie nog steeds van cruciaal belang acht: internationale oriëntatie, een bewustzijn van de noden van de samenleving en een dienende houding naar studenten. Reinwardt was geen uitbundig publicist – hij was bovenal docent. Uit zijn levendige correspondentie, zijn uitgebreide bibliotheek en zijn deelname aan een breed palet aan wetenschappelijke commissies rijst een beeld op van een man die zich scherp bewust was van ontwikkelingen in de wetenschap. Hij beschouwde het als zijn eerste verantwoordelijkheid om deze ontwikkelingen met zijn studenten te delen. Het is in deze geest en vanuit de wens de hierboven genoemde waarden uit te dragen dat de academie elk jaar een eminent spreker uitnodigt de Reinwardt Memorial Lecture op zich te nemen.

Inhoudsopgave

Voorwoord door Riemer Knoop	4
Inleiding	6
1 Een schatkamer vol	9
2 Als je niet oppast, is alles erfgoed	19
3 Poging tot definitie	27
4 Mag dit weg?	30
5 Tumult rond typemachines	41
6 Criteria voor koestering	46
Literatuurlijst	56
Het erfgoedveld in een twintigtal begrippen	58
Over Birgit Donker	62
Colofon	64

Er is een spanningsveld tussen de mens en de wereld. Sinds Descartes (1596-1650) zijn we gewend die twee tegenover elkaar gesteld te zien. De mens is het subject, de rest is object van zijn waarneming, denken en ingrijpen. *And the twain shall never meet*. Deze tragische tweedeling is het eindpunt van een lange filosofische speurtocht die gelijk op is gegaan met veel van de wandelingen van de mensheid door de tijd. Wie ben ik, wat doe ik in de wereld, zit de wereld ook in mij?

Erfgoed is een van de instrumenten die de relatie tussen mensen en de wereld markeert. Het maakt je plaats zichtbaar en de groep waarin je je bevindt – of waarvoor je gekozen hebt. En het bouwt een brug tussen vorige en volgende generaties. Erfgoed gaat ook over ambities. Maar die plaatsbepaling, bruggenbouw en vergezichten zijn nooit onprobleematisch. In een dynamische samenleving is alles in beweging en de iconen van herkomst en het eigene staan voortdurend ter discussie. Zeker wanneer het publieke implicaties heeft. Wat behouden we, wie betaalt dat en wie bepaalt dat?

De discussies daarover worden vooral in de media gevoerd, van het NOS Journaal tot talkshows en opiniestukken in de schrijvende pers. Regering, parlement, adviesraden en experts ontmoeten elkaar op die podia. Een immer geopend circus van stellingen, proefballonnen en kritiek over selectie, in- en uitsluiting, canons, nieuw- en verbouw, collecties, subsidies, basisinfrastructuur, cultureel ondernemerschap, verdienmodellen en educatienoodzaak.

En het zijn de media die door droog kijken en kritisch volgen de feiten arrangeren, spelers testen en een arena bieden voor tegenspraak en *j'accuses*.

Met groot genoegen nodigden wij Birgit Donker uit, eerder de eerste vrouwelijke hoofdredacteur van een grote Nederlandse krant en nu in barre tijden directeur van het belangrijkste overheidsfonds voor kunst en erfgoed, om in het openbaar te reflecteren op haar kennismaking met de erfgoedwereld. We vroegen haar om een persoonlijk relaas, als geïnformeerde buitenstaander en uiterst kritische geest. Dat haar ontdekking van de *brave new world* niet zonder een Mondriaan-bril gezien werd vonden we helemaal niet erg – juist wel spannend. Het politieke kan immers nooit zonder het persoonlijke.

Bijgaande tekst is een licht geactualiseerde versie van de uitgesproken rede.

Riemer Knoop
Lector Cultureel erfgoed, Reinwardt Academie

In het vroege voorjaar van 2013 kwam bij het Mondriaan Fonds een hoge delegatie van de Reinwardt Academie op bezoek. Of ik dat jaar de Reinwardt Memorial Lecture wilde houden. De invulling mocht geheel naar eigen goedgevonden, mits het ging over erfgoed. Liefst inclusief immaterieel erfgoed. Oh ja, en een sluitende definitie graag en een frisse visie vanuit het Mondriaan Fonds. Wat duivelse dilemma's ook. En vooral veel persoonlijke observaties. Met plezier zei ik 'ja'. Omdat het een belangrijk onderwerp is, dat in de eerste plaats. Maar stiekem ook omdat ik wel eens wilde weten hoe ver dat erfgoedveld zich nou precies uitstrekt. Dat laatste heb ik geweten: erfgoed omvat veel, heel veel. De lezing waar deze publicatie op is gebaseerd werd een zoektocht door de erfgoedwereld en een poging tot afbakening. Het bleek een avontuurlijke trektocht die leidde van de Groningse blaarkop via schilderijen van Rembrandt naar een Surinaams broodje pom.

Zoals bij iedere reis bleek ook hier een kompas handig. Voor mij was dat onder meer een bijdrage van Willem Frijhoff aan het debat *Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* (2012). Mijn voorzichtige indruk dat bijna alles erfgoed kan zijn, werd in dit artikel door hem in wijze woorden verrat en van historische context voorzien en het hielp me daarmee goed op weg.

Nadat ik in de zomer van 2013 de Reinwardt Memorial Lecture had uitgesproken, belandde de tekst door een gunstige wind op het bureau van Frijhoff. Zijn reactie was positief. Hij kon er geheel mee instemmen, zo liet hij weten, en het voelde alsof ik geslaagd was voor een examen. Wel had hij een vraag over het begrip 'gemeenschap' als drager en zingever van erfgoed. Met het gebruik van die term

had ik juist geprobeerd het begrip cultureel erfgoed in een definitie te vatten. Maar Frijhoff wees er terecht op dat dit opnieuw een begrip is dat zich maar lastig laat definiëren. Verderop in deze publicatie kom ik hierop terug.

Een andere gids op deze reis was mijn collega Marineke van der Reijden, hoofd erfgoed van het Mondriaan Fonds. Zij is een baken van kennis in het Nederlands erfgoedveld en reist, ziet en hoort ongelooflijk veel. En ze is mede verantwoordelijk geweest voor belangrijke initiatieven, zoals beleid in Nederland op het gebied van collectiemobiliteit, gezamenlijke aankopen van musea en de regeling Samenwerking Musea die eind 2013 van kracht werd en die een sterker museaal veld beoogt.

Tijdens de zoektocht naar de grenzen van het erfgoedveld ontdekte ik dat in Nederland steeds meer wordt nagedacht over de vragen: Hoeveel erfgoed moeten we willen hebben? Hoe zorgen we dat wat we al hebben en (willen) aanschaffen goed op elkaar wordt afgestemd? Vragen die de komende tijd alleen maar urgenter zullen worden en die volop samenwerking vereisen.

Het grootste plezier beleefde ik tijdens mijn reis door erfgoedland aan het zien van het erfgoed zelf. Dat vindt zijn weerslag in de vele voorbeelden in woord en beeld die in deze publicatie zijn verrat. En uiteindelijk is dat ook mijn conclusie: alle pogingen tot begrenzing en definiëring ten spijt, het gaat er uiteindelijk om dat je als burger van het cultureel erfgoed kunt genieten. Maar dat erfgoed is, komt en blijft er niet vanzelf. Het is een kwestie van keuzes en koestering. Lees maar.

Uit grootmoeders kastje

Erfgoed, een kwestie van keuzes en koestering

1 Een schatkamer vol

Wie is er niet mee opgegroeid? "Naar bed, naar bed", zei Duimelot. En dan die geweldige tweede zin: "Eerst nog wat eten", zei Likkepot. "Waar moet ik het halen?", zei Langejaap (soms ook wel Langejan of Langelot genoemd). "Uit grootmoeders kastje", zei Ringeling. "Oooh, dat ga ik verklappen", zei het Kleine Ding.

Vroeger dacht ik dat het gewoon een gemakelijk versje was voor het slapengaan. Nu weet ik wel beter. Dit is volkscultuur, die niet zou misstaan op de nationale inventaris immaterieel erfgoed. "Naar bed, naar bed..." is meer dan zo maar een rijmpje, het hoort bij het geheel aan voorwerpen, archieven, gebruiken, gewoonten en gebouwen die we bewaren omdat we ze waardevol vinden en ze willen doorgeven aan een volgende generatie. Omdat ze bij ons horen; mee bepalen wie wij zijn. Vergis je niet, dat erfgoed kan verbinden maar ook juist splijten of uitsluiten. Maar vooral, het geeft ons kleur. Erfgoed is daarom iets om te koesteren.

Inmiddels ben ik alweer een paar jaar directeur van een publiek cultuurfonds, het Mondriaan Fonds, dat behalve hedendaagse beeldende kunst ook cultureel erfgoed tot zijn werkterrein mag rekenen. *Werkterrein?* vraagt de lezer zich nu misschien af. Jazeker, erfgoed moet bewerkt worden. Want wie dacht dat erfgoed geen onderhoud behoeft, dat er vanzelf het 'juiste' wordt bewaard en van context wordt voorzien, heeft het mis.

Met name dat laatste, het lardereren van erfgoed met richtbaarheid en mooie of schurende verhalen, wil het fonds stimuleren. Zodat het erfgoed de nodige inbedding krijgt en van betekenis wordt voorzien. Want zomaar een kastje of een versje bewaren, dat zegt niets. Pas als ze in

context zijn geplaatst, krijgen ze betekenis. Dan pas wordt de burger erbij betrokken en wordt het meer dan zomaar een rijmpje of een meubelstuk.

Het is een beetje zoals met de inboedel van oma en opa. Dat ene kastje uit de erfenis krijgt zijn waarde door die herinnering dat grootmoeder er altijd haar koektrommel in bewaarde en – weet je nog wel? – met Kerst stond er dan dat zelfgemaakte stalletje op, met die ezel met drie poten en echt stro.

H.P. Berlage 1899-1900, 260 x 270 x 70 cm. – Gemeentemuseum Den Haag.

Zo gaat dat ook met voorwerpen die je in een museum ziet en die bewaard zijn omdat er een verhaal aan vast zit. Het Gemeentemuseum Den Haag bezit een prachtige kast gemaakt door H.P. Berlage, gedateerd rond 1900. Schitterend om te zien. Maar bijzondere betekenis krijgt de kast pas als je weet hebt van het belang van Berlage als architect en van het gegeven dat hij een meubel zag als een klein gebouw en een gebouw als een groot meubel. Een ander exemplaar, een stoere eikenhouten archiefkast, ook van Berlage, krijgt nog een extra betekenis – in dit geval een biografische – als je weet dat de beroemde architect deze vanaf 1895 zelf gebruikte. Aan de kast, die wel beeldhouwd lijkt, kun je trouwens ook zien dat Berlage aanvankelijk beeldend kunstenaar had willen worden en eerst een jaar naar de Rijksakademie van beeldende kunsten ging, voordat hij overstapte op een studie bouwkunde.

Verhalen geven ook context aan een schijnbare doodgewone broodtrommel uit de collectie van Museum Rotterdam. De trommel, die eveneens dateert van rond 1900, komt uit de inboedel van de zuinige zusters Marie en Nel. De één zorgde voor hun ouders, de ander voor het inkomen. Na het overlijden van de zussen werd de inboedel door hun nichten en neven aangeboden aan het museum, dat er een selectie uit maakte.

De broodtrommel is geschilderd in de imitatie-houtstructuur die aan het einde van de negentiende eeuw populair was en kwam vermoedelijk uit de uitzet van de ouders van de zussen. De trommel werd nog tot 2001 gebruikt – en dat is te zien ook. Er zijn schilfertjes van de verf gesprongen en er zijn sporen van pleisters te zien.

Blikken broodtrommel 1890-1910 – Museum Rotterdam.

Daarom vindt het museum het voorwerp extra interessant. Het leidt tot intrigerende vragen als: waarom werden die pleisters op de ventilatiegaten aangebracht? Wellicht ter bescherming tegen mieren?

Museum Rotterdam verzamelt ook zeer eigentijdse voorwerpen, zoals twee gouden tanden met daarin de letter 'R' gegraveerd, van 'Roffa'. In het Surinaams betekent roffa stoer, maar het is ook straattaal voor 'Rotterdam'. De gouden tanden worden nu bewaard voor later, omdat het museum er iets mee wil vertellen over hiphop jongeren in Rotterdam Zuid; ze passen bij het dragen van veel blinkende sieraden. Vaak dragen de jongeren namaak-overschuiptanden, maar soms hebben ze op maat gemaakte gouden stiftanden die blijvend worden geplaatst, zoals bij rapper Blink van de groep Zwart Bloed. Het museum bezit kopieën van zijn tanden, die begin 2014 nog getoond werden in de expositie *Echte Rotterdammers. Wie denken we wel dat we zijn.*

Zuid 2008 – Museum Rotterdam. Foto: Vincent Duikers

De gouden tanden, die soms ook wel zijn versierd met een revolvertje of een Playboybunnie, worden gemaakt in een tandtechnisch laboratorium in Den Haag, dat al sinds de jaren zestig gouden tanden met inscriptie plaatst – aanvankelijk vooral bij Hindoestaanse klanten, maar nu dus ook bij jongeren uit Rotterdam Zuid. Het Rotterdamse museum verzamelde behalve de twee gouden tanden ook kleding van hiphop jongeren, foto's en informatie

over hun gebaren, taal, muziekvoorkeuren, groepsgedrag, gedachtegoed, etcetera.

De tanden van rapper Blink zijn een goede illustratie van het gegeven dat ons erfgoed pluriform is. We leven in een cultureel diverse samenleving en dat moet terug te zien zijn in onze musea; in de stadsmusea, uiteraard, maar ook in de musea voor moderne en hedendaagse kunst. Voor die laatste is het van groot belang dat ze bij hun collectievorming en tentoonstellingen verder kijken dan de traditionele Westerse canon. Zodat de culturele verscheidenheid ook op de museumvloer tot uitdrukking komt.

Het is zoals gezegd een paar jaar geleden dat ik als Mondriaan Fonds-directeur kennis maakte met de professionele erfgoedsector en leerde dat een kinderrimpje ook erfgoed kan zijn. Niet alleen ben ik nu goed op de hoogte van het verschil tussen materiële en immateriële kanten van erfgoed en doordrongen van het belang van verhalen die de broodnodige context bieden om erfgoed op waarde te kunnen schatten – ik zie bovendien twee interessante ontwikkelingen. De ene is dat het begrip erfgoed almaar breder wordt. Het gaat van monumenten en archieven tot hedendaagse kunst. Van volksverhalen tot oude ambachten en door tot en met nieuw erfgoed: dat wil zeggen van nieuwe Nederlanders tot en met zogeheten *born-digital* erfgoed, zoals elektronische archieven, video's en digitale kunstwerken. Van de Staphorster stip tot een schilderij van Marlene Dumas. Het is, kortom, een schatkamer vol.

Er wordt gesproken van levend erfgoed, als het gaat om tradities en rituelen. Maar levend erfgoed kan zelfs slaan op bijzondere koeienrassen.

Groninger Blaarkop. Foto: Auko Sikkinga.

Even een zijspoor, maar in Nederland bestaat een jaarlijkse Dag van het levend erfgoed, mét een rassendefilé. Deze bijeenkomst wordt georganiseerd door de Stichting Zeldzame Huisdierrassen, die opkomt voor het behoud van het Nederlands levend erfgoed. In 2013 werd bijvoorbeeld de Hollandse Herder uitgekozen tot dier van het jaar. Waarom zou, pakweg, de Groninger Blaarkop niet ook onderdeel vormen van onze gezamenlijke erfenis? Huisdieren zijn tenslotte culturele fenomenen. En inderdaad, voor de blaarkop bestaat een belangengroep: de Blaarkopstichting, opgericht in 2002 met als doel 'behoud en ontwikkeling van het Groninger Blaarkop runderras als zodanig, als levend erfgoed en voor een ecologische landschapsbeherende melkveehouderij'.

De andere ontwikkeling die me opvalt en die wel lijkt in te gaan tegen het uitdijende begrip erfgoed, is dat we de afgelopen decennia het discours zijn gaan verleggen van de vraag: Hoe verzamelen we (zo veel mogelijk) erfgoed? naar, grof gezegd, hoe komen we er weer van af? Of beter gezegd: Hoe kunnen we nauwkeurig kiezen wat we wel bewaren en wat niet?

De kijk op onder meer museumcollecties is veranderd. Bewaren voor de eeuwigheid is niet meer vanzelfsprekend. Zo hoorde ik een directeur van een stadsmuseum vertwijfeld zeggen: “Hoeveel wethoudersstoelen uit de jaren dertig moeten we eigenlijk willen bezitten?” Waarop een collega museumdirecteur beaamde: “We moeten af van het taboe op het afstoten van collectieonderdelen.” En zij staan zeker niet alleen.

Bij die beide ontwikkelingen, de verbreding van het begrip erfgoed en de roep om ‘ontzamelen’, blijft van groot belang de inbedding van het erfgoed: de noodzaak van die betekenisvolle verhalen. Want als er geen vertaling is, kan er geen draagvlak zijn voor het bewaren van erfgoed. En als er geen draagvlak is, dan staat het kastje van oma (of die van Berlage) zo maar op straat. Dat hoeft niet erg te zijn, mits er een gebalanceerde afweging is gemaakt, rekening houdend met toekomstige generaties. Het kastje moet wel een eerlijke kans hebben gehad. Het gaat dus om transparant waarde bepalen, zorgvuldig kiezen om uiteindelijk breed te kunnen laten koesteren.

Eerst wat meer over die ontwikkeling dat het begrip erfgoed alsmaar breder wordt. Om uit te leggen wat het werkkerrein van het Mondriaan Fonds is, zeg ik wel eens: het strekt zich uit van hunebed tot hedendaagse kunst. Of van fossiel tot video. Dat geldt ook voor het begrip erfgoed. Het gaat ver terug in de geschiedenis, maar het recente en het alledaagse kan ook tot erfgoed worden gerekend. Om te spreken met historicus Willem Frijhoff: "Erfgoed is thans overal, en iedereen deelt erin." Frijhoff beschrijft erfgoed als een term die zich een halve eeuw geleden langzaam aan de wetenschappelijke wereld opdrong, "eerst voor de kunsten en de hoge cultuur en gaandeweg voor steeds bredere sectoren van de algemene cultuur". Van een concept dat hoge cultuurwaarden definieerde, is het volgens Frijhoff nu bij uitstek een notie geworden die de brede cultuur van de hele bevolking definieert. Kortom, als je niet oppast, is alles erfgoed.

Cees van 't Veen, directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, definieerde in een interview erfgoed kortweg als: alles wat los en vast zit. Waarmee hij doelde op de verbreding van het werkkerrein van zijn organisatie, die niet meer alleen gaat over alles wat vast zit, dus het onroerend erfgoed, maar ook over roerend erfgoed, zoals beeldende kunst en kunstnijverheid. Een bezoek aan het depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Rijswijk leert wat dat betekent: zalen vol meubels, klokken, en kostbare schilderijen. Meer dan 100.000 objecten bezit de dienst, waarvan overigens de helft is uitgeleend aan musea, ministeries en ambassades.

En behalve alles wat los en vast zit, is er dan ook nog het immaterieel erfgoed. Dat wat je niet kunt vastpakken, zoals

gebruiken, ambachten, muziek en rituelen, en dat wordt gedragen door een gemeenschap die er identiteit aan ontleent. Immaterieel erfgoed is iets wat je niet onder een stolp kunt zetten en wat toch bewaard wordt.

Het kan overigens ook tegenstrijdig zijn, dat erfgoed, tot conflict leiden. Denk maar aan Zwarte Piet: voor de één is dat immaterieel erfgoed dat nooit mag veranderen, voor de ander een racistisch stereotype waar zo snel mogelijk een eind aan moet komen. Of neem degenen die de jacht beschermen als erfgoed; zij zullen al gauw dierenactivisten op hun pad vinden.

De term 'immaterieel erfgoed' is in zwang sinds in 2003 Unesco het Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Erfgoed aannam. Unesco onderscheidt sindsdien drie groepen, namelijk natuurlijk erfgoed, cultureel erfgoed en oraal en immaterieel erfgoed. Onder meer de Spaanse Flamencodans en de Franse keuken staan nu op de lijst die Unesco opstelde om de verscheidenheid van immaterieel erfgoed te tonen.

Nederland ratificeerde het verdrag in 2012 en nu houdt het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed een inventaris bij – een verplichting die uit het verdrag voortvloeit. Het Bloemencorso Zundert, de Boxmeerse Vaart, het Midwinter hoornblazen in Gelderland en Overijssel en de Sint Maartensviering in Utrecht staan bijvoorbeeld al op deze inventaris. In 2013 werden het Staphorster stipwerk opgenomen op de nationale lijst voor Immaterieel Cultureel Erfgoed: het typische patroon waarmee klederdracht uit Staphorst wordt versierd door stempels van kurk en spijkers in verf te dopen. Ook de ambachten Fries houtsnijwerk,

papierscheppen, diamant bewerken en papierknippen werden aan de inventaris toegevoegd.

En er wordt verder verzameld opdat, in de woorden van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, 'liefde, kennis en vaardigheden niet verloren gaan'. Als denkoefening presenteerde het Centrum in 2008 vast een lijst met honderd tradities, waaronder het elkaar drie keer kussen en het eten van stampot, van rauwe haring en van het Surinaamse broodje pom. Pakjesavond stond bovenaan de lijst, gevolgd door Kerstboom zetten en op nummer drie prijkte de Vrijmarkt.

Een prachtige vorm van immaterieel erfgoed mocht ik zelf meemaken in het Teylers Fundatiehuis in Haarlem. Op 25 maart 2013 om precies te zijn, op de verjaardag van Pieter Teyler van der Hulst, die leefde van 1702 tot 1778. Teyler was verwoed verzamelaar van tekeningen en prenten en hij hield ervan zijn vrienden en andere kunstliefhebbers uit te nodigen om zijn nieuwe aanwinsten te laten zien. Dit soort 'kunstbeschouwingen' waren tot halverwege de negentiende eeuw in Nederland niet uitzonderlijk. Tegenwoordig zijn ze vervangen door publieke exposities in musea. Behalve dan in Haarlem, daar wordt de traditie nog altijd eens per jaar voortgezet, rond Teylers verjaardag.

Op die maartse maandagavond werden wij, een gezelschap van zo'n twintig man, door de directeur van het Teylers ontvangen in de Grote Herenkamer van het huis van Teyler in de Haarlemse Damstraat. Vervolgens werden we uitgenodigd tekeningen uit de collectie te bekijken onder het genot van een glaasje wijn, een hapje en ... het roken van een stenen Goudse pijp. Het thema van de

Portret van Pieter Teyler van der Hulst (1702-1778) door Wybrand Hendriks. Naar een verloren gegaan schilderij door Frans Decker.

avond was de dierentekening. Van hand tot hand gingen de originele exemplaren – met auteurs variërend van Rembrandt tot David Bade.

“Natuurlijk”, beaamde directeur Marjan Scharloo, “er zit een zeker risico aan om die tekeningen te bekijken met drank,

rook en hapjes in de buurt.” Maar zij vindt het belangrijker om deze traditie in ere te houden dan te bezwijken voor de vrees voor iets wat misschien helemaal niet gebeurt. En dan te bedenken dat je op andere momenten de tekeningen niet zonder handschoenen mag vasthouden en etenswaar in de buurt van de kunstwerken verboden is!

Pieter Teyler, die geen kinderen had, liet zijn erfenis na in een stichting. Daaruit zou in 1784 het oudste nog bestaande museum van Nederland voortkomen. Ook dit Teylers Museum behoort nu tot onze gezamenlijke erfenis en het werd zelfs door Nederland voor de Werelderfgoedlijst voorgedragen.

Ook zo'n bijzonder jaarlijks ritueel rond de verjaardag van Teyler valt dus onder erfgoed. Het is, om met Frijhoff te spreken, “thans overal”. Frijhoff wijst er in zijn eerder geciteerde artikel op dat een brede opvatting over erfgoed al in de Oudheid bestond. Zo bepleit Seneca in een tractaat over de taak van filosofen dat die creatief om moeten blijven gaan met de bijeengezwoegde verworvenheden van de voorvaderen, met al datgene wat door cultureel handelen bijeen is gebracht en voor het nageslacht bewaard. Seneca, schrijft Frijhoff, had echter niet te maken met twee uitdagingen van nu: de ontzaglijke accumulatie van voorwerpen en gegevens, en de confrontatie van overgeleverd erfgoed van een samenleving met dat wat nieuwkomers inbrengen en wat ook bestaansrecht heeft.

David Bade, uit de serie "Ontwaakt": *Goochelaar* – 2005 Teylers Museum Haarlem.

Laten we, om toch wat meer grip te krijgen op het begrip erfgoed, pogen het opnieuw te definiëren. Zelf heb ik in de jaren tachtig geschiedenis gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam, waar ik ben afgestudeerd in Nieuwe en Theoretische geschiedenis. Dat laatste gaat over de definitie van het begrip geschiedenis.

Tijdens die opleiding werd me ingepeperd dat dé geschiedenis niet bestaat. Ja, dat werd lang wel gedacht, dat de geschiedenis een objectief gegeven was, dat het erom ging, zoals de Duitse historicus Leopold von Ranke het omstreeks 1830 zei, om “bloss zu zeigen wie es eigentlich gewesen ist”. Maar inmiddels weten we dat de blik van heden je zicht op het verleden bepaalt. Dat geschiedenis altijd een kwestie is van interpretatie. En dat ook de keuze van die zogenaamde objectieve feiten altijd subjectief is.

Wat je weglaat, is eveneens een subjectieve keuze. Denk maar aan vrouwengeschiedenis, die zich richt op de rol van vrouwen en de verhouding tussen de seksen. De beoefenaars ervan verweten hun collega-historici in de jaren zeventig dat ze een belangrijk deel van de geschiedenis terzijde hadden geschoven, namelijk die van het vrouwelijk deel van de bevolking. Ook dat bleek deels een teken van de tijd, want nu is vrouwengeschiedenis een veel minder prominente stroming dan in de jaren zeventig en tachtig.

Tegelijkertijd is de rol van vrouwen veel meer opgenomen in de mainstream geschiedenis. Dat de inhaalslag nog altijd niet is voltooid, bewijst een van de vrouwenhistorici van het eerste uur, Els Kloek, die in 2013 een biografisch woordenboek uitbracht van 1001 vrouwen

uit de Nederlandse geschiedenis. In haar woorden: "Een project dat moest bijdragen tot wat meer gelijkheid in de geschiedenis."

Even een uitstapje naar een andere geschiedkundige, Johan Huizinga, een van Nederlands belangrijkste cultuurhistorici. In een artikel over een definitie van het begrip geschiedenis schreef hij in 1929: "Een goede definitie moet bondig zijn, dat wil zeggen, dat zij in zoo weinig mogelijk termen het begrip nauwkeurig en geheel vastlegt. [...] In de definitie moet het gehele verschijnsel omvat, begrepen zijn. Valt dit er met een wezenlijk deel buiten, dan hapert er iets aan de definitie. Daarentegen behoeft deze geen rekenschap te geven van het detail." Huizinga kwam vervolgens tot de volgende definitie van geschiedenis: Geschiedenis is de geestelijke vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden. Zelf zei hij over deze definitie: "Zij schijnt wellicht zoo simpel, zoo vanzelfsprekend, dat men geneigd is, van het sop en de kool te gewagen. Doch eenvoud kan van een definitie geen gebrek heten, mits daarin alles wat aan het verschijnsel essentieel is, wordt uitgedrukt."

Met onze kijk op erfgoed is het natuurlijk net zo als met die op geschiedenis. Wie we nu zijn, bepaalt hoe we naar onze gemeenschappelijke erfenis kijken. Daarom kun je het begrip maar het best ruim nemen, anders blijf je aan het herdefiniëren. En zoals Huizinga zei, een definitie behoeft geen rekenschap te geven van het detail. Waarom definiëren we cultureel erfgoed niet simpelweg als 'gemeenschappelijke erfenis' of nog beter, als: 'de erfenis van een gemeenschap'? Dan heb je alles, van gebouwen tot landschappen, van kunst tot volksrijmpjes. En het is ook al

ingebod, want het moet van een gemeenschap zijn, er is dus betrokkenheid die met nieuwe verhalen verder kan worden uitgebreid.

Nog altijd is de definitie zo breed dat er heel veel onder valt. En ook is er, zoals Frijhoff terecht opmerkt, over het begrip 'gemeenschap' als drager en zingever nog een en ander te zeggen. Gemeenschap is geen vaststaand begrip, de grenzen ervan zijn niet vast te pinnen, ze vloeien. En dat heeft weer gevolgen voor het erfgoed. Zoals Frijhoff stelt: "De nationale gemeenschap die Rembrandt ooit als schilder nummer 1 des vaderlands definieerde ziet er nu heel anders uit. Heeft dat gevolgen voor de toe-eigening van erfgoed?"

Uiteraard heeft dat gevolgen. En die zijn vooral groot voor immaterieel erfgoed, dat alleen dankzij zo'n gemeenschap bestaat. Maar voordat ik mij in een volgende definitiekwestie stort, of op de vraag of je in plaats van 'gemeenschap' misschien nog beter het begrip 'netwerk' kunt hanteren, zoals Hester Dibbits bepleit in *Boekman* van herfst 2013, realiseer ik me het volgende: ook al is iets erfgoed, dus ook al is het de erfenis van een gemeenschap (hoe die dan ook is gedefinieerd), dat betekent nog niet per se dat we het hoeven te bewaren. Zoals de museumdirecteur zich afvroeg: "Hoeveel wethoudersstoelen uit de jaren dertig kunnen we aan?" En dat is een nog prangender vraag.

Marlene Dumas *The Schoolboys*, 1987, olieverf op doek, 160 x 200 cm – courtesy Galerie Paul Andriessse. Foto: Peter Cox.

Daarmee zijn we bij die andere ontwikkeling die ik in het erfgoedveld zie: de verschuiving van de vraag: Hoe verzamelen we erfgoed? naar een discussie over de vraag Waar houdt het op? In Nederland houden we van sparen en bewaren. Of het nu gaat om zegeltjes in de supermarkt of om voorwerpen in musea. Bedenk een onderwerp en we hebben er wel een museum voor – bij elkaar vele honderden. Niets op tegen, integendeel, totdat er moet worden bezuinigd en er keuzes moeten worden gemaakt. En dat vinden we in Nederland moeilijk.

Dieuwertje Wijsmuller, die student was aan de Reinwardt Academie en een van de oprichters is van de

Stichting Ontferd Goed die zich bezighoudt met ontzamelen, onderzocht voor haar afstuderende de houding ten aanzien van afstoten in verschillende landen. In Angelsaksische landen ligt het onderwerp niet zo gevoelig, concludeerde ze. “Ze zijn er zakelijker, er zijn meer particuliere musea, en er is meer over nagedacht.” In Nederland ligt het wel gevoelig als musea willen ontzamelen, denk maar aan de ophef rond de verkoop van het schilderij *The Schoolboys* van Marlene Dumas in 2011 door MuseumGouda. Of aan het rumoer rond de wens van het Wereldmuseum in Rotterdam om zijn Afrikacollectie te gelde te maken om dat vervolgens in de exploitatie van het museum te stoppen. Nog groter is volgens Wijsmuller het taboe in Duitsland terwijl in Oostenrijk afstoten al helemaal wordt gezien als het begin van de val van de mensheid.

Afstoten is ook moeilijk, moeilijker dan het aannemen van collectieonderdelen. Je moet eerst goed inventariseren wat je hebt en dat afstemmen met anderen, voor je weet wat weg kan. En ook al past het bijvoorbeeld beter in de collectie van een ander museum, dan nog wordt het vaak gevoeld als verlies van een stukje van de geschiedenis van het museum. Bovendien kost dat inventariseren en zo nodig digitaliseren veel tijd en geld. Er zijn zelfs hoofden van collectie die er daarom maar niet eens aan beginnen, aan dat afstoten, want waarom zoveel energie stoppen in iets waar je toch vanaf wil? Of waar je stiekem helemaal niet van af wil. Dan kun je beter tijd en geld stoppen in dat wat je wel wilt houden en tonen, is de redenering. Maar dat kan alleen zolang je voldoende geld en depotruimte hebt.

Ondanks de moeilijkheden rond afstoten, of herplaatsen zoals museumprofessionals het liever noemen want dat

klinkt tenslotte positiever, gaat de discussie veel meer dan een tiental jaar geleden over het van de hand doen van erfgoed. Zoals het geval was bij de typemachines van Scryption, het museum in Tilburg dat in 2011 wegens bezuiniging werd gesloten na een bestaan van 22 jaar. Of zoals bij de Afrikacollectie van het Wereldmuseum in Rotterdam. Het Rotterdamse college van B en W verbood de verkoop in najaar 2013 nadat er een felle discussie was losgebarsten. De directeur van het Wereldmuseum had met zijn voornemen een deel van de collectie te verkopen om ontslag van personeel te voorkomen, een steen in de vijver geworpen en de rimpelingen waren lang voelbaar. De Rotterdamse wethouder van cultuur vond het een goede zaak dat de discussie breed werd gevoerd: “In Nederland werd in een select gezelschap over dit onderwerp gesproken. Door alle reuring is het een bredere discussie geworden.” Rotterdam verbood overigens niet alle vormen van ontzamen. Actief ontzamen werd vervolgens juist aangemoedigd, mits het gebeurt omwille van de collectie en niet om tekorten op de exploitatie te dekken.

Behalve ‘actief ontzamen’ nemen musea tegenwoordig ook minder gemakkelijk dan vroeger objecten aan van derden, bijvoorbeeld geschenken van een particuliere verzamelaar. Waren ze voorheen nog wel geneigd een serie schilderijen te aanvaarden als ze eigenlijk maar één interessante wilden hebben, nu zullen ze dat niet snel meer doen.

Museum Catharijneconvent in Utrecht heeft intussen een ander probleem. Dat krijgt verweesde voorwerpen als bidprentjes en kelken anoniem opgestuurd of ze worden er zelfs stiekem neergelegd op de balie. Alsof ze zeggen willen:

“Ontferm u over ons.” Meestal zijn deze objecten afkomstig van particulieren die ze niet meer in huis willen hebben.

Ook in de persoonlijke levenssfeer wordt erfgoed ontzamd. Mensen bewaren er minder van. “In de woonhuizen is het culturele erfgoed duidelijk op zijn retour”, stelt Paul Schnabel, voormalig directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, in *Boekman* van voorjaar 2013. Schnabel schrijft: “Iedere antiquair klaagt over het verdwijnen van de belangstelling voor antieke meubelen die nu vaak goedkoper zijn dan nieuwe meubelen [...] het verleden is niet langer een onvermijdelijke gift voor de toekomst. Op Funda.nl zijn de interieurfoto’s het bewijs van de ont-historisering van de inrichting. Hoogstens kiest men voor één bijzonder voorwerp of meubelstuk, vaak ook als herinnering aan (groot)ouders.”

Hoezeer de opvatting over verzamelen van erfgoed in een decennium is verschoven, blijkt als je de jaarlijkse Rembrandtlesing, georganiseerd door de Vereniging Rembrandt, uit 2001 legt naast die van 2012. In 2001 werd de lezing gehouden door Timothy Clifford, directeur-generaal van de National Galleries of Scotland, elf jaar later door Rudi Ekkart, tot dat jaar directeur van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag. In 2001 was de titel *Hebzucht: het verzamelen voor openbare collecties*. Het verhaal ging over het aankoopbeleid van musea, het opbouwen van openbare kunstverzamelingen in Nederland en Groot-Brittannië, het verzamelen van kunst. Maar elf jaar later was de titel van de lezing *Bewust verzamelen* en ging deze onder meer over ontzamelbeleid, door Ekkart aangeduid als ‘opschoning van de collectie’. Hij zei: “Of men nu wel of niet voorstander is van een dergelijk beleid,

ieder zal het er mee eens kunnen zijn dat zelfs voor de schijnbaar eenvoudigste en meest geaccepteerde vorm van ontzamen, opruiming van de eeuwige depotdochters van het museum, haast nog meer kennis noodzakelijk is dan voor het doen van aankopen of het aanvaarden van schenkingen en legaten.”

Clifford kon in zijn Rembrandtlesing uit 2001 nog onbezorgd constateren: “Ik vind dan ook dat een museumdirecteur die niet aan collectievorming doet, ontslag verdient, omdat hij zijn taak verwaarloost bij het stillen van de honger van het publiek naar nieuwe en opwindende beelden.” Inmiddels zou je bijna moeten zeggen: de museumdirecteur die niet nadenkt over de ‘grenzen’ van zijn collectie verdient dat ontslag.

Nog een teken dat het debat is verschoven: in Zuid-Holland was 2012 het jaar van de herbestemming van cultureel erfgoed, met als titel *Over-Levende monumenten*. Het idee was aandacht te vestigen op de mogelijkheid van herbestemming van gebouwen. Met name boerderijen en kerken komen in hoog tempo leeg te staan. Zo werd dit herbestemmingsjaar op de website van de provincie ingeleid, met de nadruk niet op lusten maar op lasten: “Cultureel erfgoed is ook een kostenpost, omdat het steeds onderhoud en soms restauratie nodig heeft. De meest duurzame manier om erfgoed te behouden is het weer een functie te geven.”

Voormalig seihuis uit 1907 in Roosendaal. In 2013 werd het seihuis verplaatst naar de huidige locatie, de Locloods in Roosendaal. Foto: Moons Architecten

In april 2013 maakte minister Bussemaker van Cultuur bekend dat ze eenmalig 3,8 miljoen euro extra beschikbaar stelde aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voor herbestemming van gebouwen, bovenop de 2,4 miljoen die al in 2011 beschikbaar was gekomen. De toegekende subsidies gaan vooral naar industrieel erfgoed, zoals fabrieksgebouwen, silo's en watertorens, en religieus erfgoed als kerken en kloostergebouwen. Maar ook werd in dat Jaar van de Boerderij voor veel boerderijen een herbestemming gezocht. En de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten is datzelfde jaar een Centre of Expertise Creatieve Industrie op het gebied van Herbestemming Erfgoed begonnen.

Een andere vorm van herbestemming die opkomt is collectiemobiliteit: het afstoten van een deel van de collectie van musea en archieven en dat onderbrengen bij een andere instelling. Het Mondriaan Fonds steunt musea en archieven daarbij.

Goede voorbeelden zijn de fotocollectie van het Wereld-museum, met 120.000 historische foto's van negentiende- en twintigste-eeuwse Nederlandse wereldreizigers, die werd overgedragen aan het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam, en de fotocollectie van de Maria Austria Stichting, die naar het Stadsarchief Amsterdam ging.

Herzamelen is ook het doel dat Museum Catharijneconvent voor ogen had toen het in 2011 met de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland, de Radboud Universiteit, erfgoedinstellingen zoals de RCE, musea en kloostergemeenschappen de *Handreiking Roerend Religieus Erfgoed* ontwikkelde. In vergelijking met andere Europese landen loopt Nederland voorop als het gaat om herbestemming van (on)roerend religieus erfgoed.

Creoolse vrouwen in kotomisi en partomisi's, Paramaribo 1883-1892 – Wereldmuseum / Nederlands Fotomuseum, Rotterdam.

Wegens de grote internationale belangstelling voor de handreiking werd deze dan ook in het Engels vertaald. Museum Catharijneconvent Utrecht zocht vervolgens aansluiting bij Future for Religious Heritage, het Europese netwerk voor gebouwd kerkelijk erfgoed. Het museum kreeg van het Mondriaan Fonds een ontwikkelbijdrage voor onderzoek. De onderzoeksvraag ging over het opzetten van een constructieve samenwerking met het Europese netwerk en het inrichten van een Europese infrastructuur voor kennisuitwisseling over herbestemming van roerend religieus erfgoed. Daarnaast werden bijeenkomsten over roerend religieus erfgoed georganiseerd. Doel is een geïntegreerd netwerk voor roerend religieus erfgoed met leden in België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Hongarije, Griekenland, Noorwegen, Rusland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Canada, Congo, Libanon en Singapore. Nog een recent initiatief op het vlak van ontzamelen is het proefproject voor bulkafstoting, dat in 2011 is gestart door het Huis voor de Kunsten Limburg, het Landelijk Contact Museumconsulenten en Collectieconsult waaraan acht musea deelnamen. Dit initiatief kwam voort uit het afstoten van grote hoeveelheden collectiestukken van geringe waarde bij het Legermuseum en het Militaire Luchtvaart Museum, in de aanloop naar het nieuwe Nationaal Militair Museum in Soesterberg. Uitgangspunt was 'De bezem door de bulk!' Inmiddels hebben verschillende musea een inventarisatie gemaakt van bulk of zelfs, zoals het Noord-Limburgse museum De Locht, een depot leeggemaakt en de huur opgezegd.

Kortom, het wemelt van de initiatieven.

5 Tumult rond typemachines

Nog een teken van deze tijd is de stichting Ontferfd Goed, waarvan ik eerder al Dieuwertje Wijsmuller vermeldde. Deze stichting, in 2012 opgericht met steun van het Mondriaan Fonds, strijdt tegen wat ze noemt 'blinde verzamelwoede'. Drie jonge museologen stelden zich tot taak de ontmanteling van verweesde collecties te begeleiden. Zo ontfermden ze zich over de verzameling van het toen net gesloten Museum Scription, waaronder honderden typemachines. Ze sloegen deze op in de voormalige De Gruyterfabriek in Den Bosch en probeerden vervolgens de schrijfmachines onder te brengen bij musea en particulieren.

Een derde van de collectie wilden ze behouden voor de Collectie Nederland, waaronder de 150 typemachines van W.F. Hermans, onder meer de rode IBM waarop de schrijver zelf werkte.

IBM Typemachine van W.F. Hermans 1969, boekhandel Limerick, Gent (B).
Foto: Philippe Debeerst.

De andere typemachines bood Onterd Goed met succes te koop aan. Daarbij sprak ze bewust niet van 'kopen' maar van 'adoptie', zodat de nieuwe eigenaar zou weten dat hij meer dan zo maar koopwaar aanschafte. Het gaat om voormalig erfgoed omdat de gemeenschap er niet meer voor wil zorgen en dat zo bij particulieren terecht komt. Een mooie vorm van herbestemmen.

Minder gemakkelijk ging het met het vinden van onderdak voor de collectie van Hermans. Daarom loofde Onterd Goed een prijs uit voor degene met het beste voorstel voor deze collectie. Met het plan onder de titel *De schrijfmachine mijmert gekkenpraat* werd boekhandel Limerick uit Gent door de jury als winnaar aangewezen. Op 31 augustus 2013, aan de vooravond van de 92ste verjaardag van Hermans, werden de typemachines dan ook feestelijk onthaald in Club de Loge in Gent.

Minder feestelijk was de reactie in Den Haag. Kamerleden konden niet verkroppen dat de typemachines naar Vlaanderen gingen en vroegen minister Bussemaker van Cultuur of ze dit niet kon tegenhouden. Zij antwoordde ontkennend en schreef ter verdediging van het besluit van de jury: "De collectie blijft bijeen, is voor publiek toegankelijk in het Nederlandse taalgebied, in het land dat W.F. Hermans huldigde met een eredoctoraat en waar hij sedert 1991 woonde."

Niet alleen uit de Kamer maar ook uit het erfgoedveld klonken verontwaardigde reacties. De teneur: een prijsvraag wie het beste plan heeft voor een collectie, hoe ver kun je zinken? Het tumult rond de typemachines van Hermans is daarmee symptomatisch voor veel discussies over ontzamelen en verweesde collecties. Ze komen vaak pas op

gang als het te laat is en de koop al is gesloten, terwijl het debat over de vraag: Willen we dit in publiek bezit bewaren? gevoerd zou moeten worden voordat een museum de deuren sluit, in dit geval in 2011.

Overigens waren twee van de drie plannen die de finale van Onterd Goed haalden Vlaams. Behalve boekhandel Limerick waren kunstenaars Stan Wannet en Geert Jonker tot het laatst in de race. Hermans zelf had er vast wel om kunnen lachen dat er zo'n gedoe was om zijn collectie. En wellicht had hij een verhuizing naar Vlaanderen verkozen boven wat de derde finalist in petto had: retour naar de Groningse universiteit, de plek waarover hij in 1975 zijn sleutelroman en afrekening *Onder professoren* schreef, twee jaar nadat hij naar het buitenland was vertrokken.

Ook de initiatiefnemers van Onterd Goed waren tevreden met het debat rond de schrijfmachines. Daar is het ze bovenal om te doen: dat er discussie komt over collectiebeleid. Onterd Goed wil laten zien dat ontzamelen soms de beste oplossing is, omdat je alleen zo museumstukken een nieuw leven kunt geven. "Ontzamelen klinkt ten onrechte heel negatief", vindt Wijsmuller. Het is juist een logische consequentie van een duidelijker koers van musea. Want, zegt Wijsmuller: "Negentig procent van wat een museum heeft verzameld, staat op depot en de helft daarvan zal nooit door een museumbezoeker worden gezien. Maar afstoten is ingewikkeld, want je moet als museumdirecteur snijden in wat je voorganger verzamelde en wat onderdeel is van de geschiedenis van het museum. Toch moeten ze niet bang zijn om te vernieuwen."

Onterd Goed gaat ver. Ze stelt zelfs de vraag hoeveel Rembrandts we nodig hebben. In een eerste reactie zou ik

zeggen dat we nooit genoeg Rembrandts kunnen hebben. Maar het is de vraag of dat wel waar is. Of werk van een ander soms niet unieker kan zijn dan nóg een Rembrandt. En is een Rembrandt in het buitenland soms niet de beste ambassadeur die je je maar kunt voorstellen?

Tijdens een debat in de Rotterdamse presentatie-instelling Witte de With stelde Ontferd Goed de provocerende vraag: Mag een museum overeind blijven ten koste van een deel van de collectie? Het is een even actuele als verkeerde vraag. Afstoten moet je doen omdat iets niet meer in de collectie past, niet omdat het museum in geldnood zit, want dat is het verkeerde moment om te bepalen wat behouden moet blijven. Dan wordt datgene verkocht wat het meest zal opbrengen en dat mag niet het uitgangspunt zijn bij ontzamen van publiek bezit. Als het nog goed gaat, ja dán moeten vragen aan bod komen als: Wat bewaren we? Mag dit weg? Hoeveel wethoudersstoelen uit de jaren dertig kan dit museum aan? Daarbij is bovendien nodig dat musea open zijn over hun collecties, en dat ze samenwerken.

Dat is natuurlijk gemakkelijk gezegd, afwegingen maken als het nog goed gaat – maar wat doe je als museum wanneer je zo fors moet bezuinigen dat je in je voortbestaan wordt bedreigd? Museum Rotterdam, dat een derde moest bezuinigen, heeft ervoor gekozen zijn vaste stek op te geven zodat het geen reguliere huisvestingslasten meer heeft. In afwachting van een nieuwe locatie, streek het in de herfst van 2012 neer in Las Palmas, op de Wilhelminapier, met die expositie over Rotterdammers waar onder meer de gouden tanden van rapper Blink te zien waren. Verre van ideaal, zo zonder

vaste plek, maar liever dat dan de collectie onder dwang te moeten verkopen.

Het afstoten van collectieonderdelen moet een andere dan een financiële reden hebben, wil je voor de samenleving het meest waardevolle bewaren. Weer even de analogie met het kastje van oma. Als mensen ouder zijn, ruimen ze soms zelf al de boel op omdat ze weten dat hun kinderen heus niet alles willen hebben wat ze vergaard hebben, omdat ze er niet dezelfde herinneringen bij hebben of er simpelweg geen plek voor hebben. Ze willen hun nageslacht niet met hun bulk opscheppen. Maar dat is moeilijk omdat ze zelf geen afstand hebben tot hun 'collectie'. Zo gaat het vaak ook met musea.

Toch hebben wij als samenleving de verplichting jegens de volgende generaties om de zaak netjes over te dragen waar het gemeenschappelijk erfgoed betreft. Ook omdat je door de bomen het bos niet meer ziet als bijna alles erfgoed is en bewaard wordt, van Rembrandt tot snert. Daarbij is de achterliggende motivatie belangrijk. Als oma en opa een deel uit de erfenis verkopen omdat ze geld nodig hebben, dan is het criterium niet meer 'wat zullen de kinderen het meest waarderen' maar 'wat brengt het meest op'. Bij een particulier is dat een geval van jammer dan, maar bij een publieke collectie is dat mogelijk eeuwig zonde. Wat een gemeenschap raakt, moet door die gemeenschap beoordeeld kunnen worden met andere criteria dan alleen de financiële opbrengsten.

6 Criteria voor koestering

Om een publieke collectie op waarde te kunnen schatten, zijn criteria nodig. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed stelde criteria op voor zo'n waardebeoordeling in tijden dat het goed gaat, die midden 2013 bekend werden gemaakt – de leidraad *Op de museale weegschaal: collectiewaardering in zes stappen*. Daarbij wordt gelet op kunst- en cultuurhistorische waarden maar ook op maatschappelijke, belevings- en economische waarden.

Het belang van waardering en selectie geldt overigens even goed voor archieven, zo blijkt ook uit de aanbevelingen van de Raad voor Cultuur in het in 2013 verschenen advies *Selectie. Een kwestie van waardering*. Daarin schrijft de raad: “Zorg zowel methodisch als procedureel voor een adequate borging van het historische en het bredere maatschappelijke en wetenschappelijke belang in het totale proces van waardering, selectie en daadwerkelijke vernietiging van archieven.”

De vraag is natuurlijk: wie gaat vervolgens die waardebeoordeling uitvoeren en het daaruit volgende beleid bepalen? Wie beslist hoe de collecties en archieven er ieder afzonderlijk uitzien en welk verhaal ze samen vertellen? Uit onderzoek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed blijkt dat fondsen, overheden en musea het bestaansrecht van collecties voor een groot deel relateren aan waardering door publiek. Erfgoed is per slot wat een gemeenschap de moeite waard vindt om te bewaren. Maar als je alles bij volksgericht zou weggooiden of behouden, regeert de waan van dag. Daarom moeten er experts betrokken worden, die keuzes van context kunnen voorzien. Het zal bovendien in gezamenlijkheid moeten

gaan: er zal meer moeten worden afgestemd. Zodat niet overal hetzelfde wordt verzameld (of juist afgestoten). Gelukkig komen er uit het veld initiatieven voor dat laatste, zoals het zogeheten Zwerfkeienproject van moderne kunstmusea. Vooralsnog zijn het Centraal Museum Utrecht, het Gemeentemuseum Den Haag, het Bonnefantenmuseum Maastricht, het Kröller-Müller Museum Otterlo en het Stedelijk Museum Amsterdam hierbij betrokken. Stagiairs van de Reinwardt Academie participeren in het project met onderzoek. Het Zwerfkeienproject houdt in dat musea hun specialisaties willen afbakenen en onderling kijken welke collectieonderdelen bij een ander beter passen. Het gaat daarbij niet om de kiezelsteentjes, de niet zo interessante stukken die toch maar in depot staan, maar echt om waardevolle stukken of deelcollecties die een gevoel van misplaatstheid oproepen. Echte zwerfkeien dus. Zo zouden musea en overheden met het totaal van publieke verzamelingen moeten omgaan. Niet kijken ‘wat is van mij en kan ik daar geld voor krijgen?’, maar zorgen dat collecties daar terecht komen waar ze het beste tot hun recht komen. Bij ruil, bruikleen, afstoten of aankoop zou altijd het groter geheel van de Collectie Nederland moeten worden meegewogen.

Daarmee zijn we bij de koestering van erfgoed aangekomen. Erfgoed (in publiek bezit) mag zeker niet alleen een financiële *stakeholder* hebben. Dan gaan bij een bezuiniging de kostbaarste stukken er zeker als eerste uit. Beleving en schoonheid zijn belangrijke emotionele waarden van erfgoed, die goed moeten worden meegewogen. Een museumdirectie is slechts tijdelijk hoeder van een collectie die over langere tijd

is opgebouwd; bij publieke musea zijn burgers mede-eigenaar. Zij moeten zich ook eigenaar kunnen *voelen* van die collectie. Ze dragen er tenslotte aan bij en het wordt voor *hen* bewaard en tentoongesteld. Dat is een belangrijke opdracht voor musea: draag zo goed mogelijk de belevingswaarde van de collectie uit. En maak ook duidelijk wat er waarom verantwoord weg zou kunnen.

Om niet in mineur en afstoting te eindigen: gelukkig wordt er door musea en andere erfgoedinstellingen ook nu nog geregeld waardevol erfgoed verworven, waar het Mondriaan Fonds graag aan bijdraagt.

Kasteel de Haar – grote hal.

Zo verwierf de private stichting Kasteel de Haar Haarzuilens in 2012 de collectie van de familie van Zuylens die daar generaties had gewoond. De inrichting van dit landgoed

– de tapijten, schilderijen, meubels en glaswerk – kon daarmee bij elkaar blijven, zichtbaar voor het publiek.

Of neem het beeld dat in 2011 werd aangekocht door de volkenkundige musea, een zogeheten prauwstevan, die wel de 'Rembrandt onder de prauwfiguren' wordt genoemd. Dit beeld, afkomstig van New Georgia, een van de Salomons-eilanden, is van hout en parelmoer. Het zat op de voorstevan van een oorlogskano en moest succes brengen bij koppensnellen en bij oorlog. De grote starende ogen zouden zowel stormen als de watergeest Kesoko op afstand houden.

De prauwfiguur is een voorbeeld van het feit dat in Nederland, met zijn lange traditie van exploratie van de wereld, veel objecten uit andere culturen zijn verzameld. Ook dát hoort bij de Collectie Nederland. De volkenkundige musea werken bij de interpretatie en het context geven aan die objecten terecht samen met zogeheten *source communities* en gaan soms zelfs over tot het teruggeven van objecten, ook een vorm van verantwoord afstoten.

De prauwfiguur was een aankoop uit het gezamenlijk aankoopfonds van de volkenkundige musea, die inmiddels fuseerden. Gezamenlijke aankopen zijn ook al een teken van deze tijd: ze passen bij bewuster verzamelen en zijn tegelijkertijd een antwoord op stijgende prijzen en een krappere aankoopbudget. Gezamenlijke aankopen kunnen een effectief antwoord zijn op de vraag hoeveel genoeg is. Want collectiebeleid begint bij de bron, bij het verzamelen.

Er zijn verschillende duo-aankopen gedaan sinds in 2008 het Centraal Museum Utrecht en het Stedelijk Museum Amsterdam samen een Rietveld-kinderstoel uit

Prauwfiguur Salomons-eilanden, Oceanië 1880-1900, h. 25,5 cm – Museum Volkenkunde Leiden.

1921 aankochten. De Hallen in Haarlem en het Stedelijk Museum Amsterdam kochten samen de video *Krazy House* van Rineke Dijkstra. Museum Boijmans van Beuningen Rotterdam en het Centraal Museum Utrecht kochten in 2013 samen een serie van twee werken van de Duitse kunstenaar Thomas Huber.

Thomas Huber, *Bildaushub I* 2013, olieverf op doek en schildersezel, 261 x 150,5 x 2,5 cm – Centraal Museum Utrecht.

Thomas Huber, *Bildaushub II* 2013, olieverf op doek en schildersezel, 261 x 150,5 x 2,5 cm – Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam.

Het Centraal Museum kocht Hubers schilderij *Bildaushub I*, museum Boijmans Van Beuningen verwierf het andere werk, *Bildaushub II*. “I en II horen bij elkaar zoals de Mad Hatter in *Alice in Wonderland* bij zijn hoed hoort”, schreef Lucette ter Borg in NRC Handelsblad naar aanleiding van de presentatie van de twee werken. De kunstwerken

kunnen op zichzelf staan, maar samen winnen ze aan kracht en betekenis. Eerst werden de twee samen in het Rotterdamse Museum tentoongesteld, het jaar erop in Utrecht. Door de duo-aankoop en de samenwerking kunnen de schilderijen in de toekomst altijd samen worden getoond.

Nog een gemeenschappelijke aankoop is het werk *Oak Inside* van Christien Meindertsma door het Fries Museum Leeuwarden en het Zuiderzee Museum Enkhuizen. Het werk bestaat uit onder meer stoelen, een dekenkist en een peper- en zoutstel, geïnspireerd op het traditionele meubilair uit Hindeloopen. De aankoop, mogelijk gemaakt door de Provincie Friesland en de Vereniging Vrienden van het Zuiderzeemuseum, werd gezamenlijk gedaan om het werk een zo groot mogelijk publiek te gunnen.

Er wordt ook over de grenzen gezamenlijk aangekocht: het Van Abbemuseum Eindhoven en het Museum of Modern Art in Warschau verkregen in 2011 de video *Zamach*, deel 3 van de trilogie *And Europe will be stunned* van Yael Bartana.

En hoe zit het met het immateriële erfgoed, wordt ook daarvan meer bewaard dan we aankunnen? Het voordeel van immaterieel erfgoed is dat het in principe geen plek inneemt, dus geen directe bewaarkosten met zich meebrengt. Het is erfgoed ‘van onderop’ en wordt in leven gehouden door een gemeenschap die er zijn identiteit aan ontleent. Er is dus per definitie al die inbedding en anders verdwijnt het.

Hier lijkt het vooral te gaan om de vraag wanneer het op een gezamenlijke bewaarlijst wordt gezet. Willen we Sinterklaas voordragen voor de Nationale Inventaris van Unesco? Of het rijmpje *Naar bed, naar bed...?*

Of het Koningslied dat in 2013 werd gecomponeerd ter ere van de kroning van de koning, dan wel de typisch Hollandse polderdiscussie er omheen?

Kwakoe zomerfestival, Amsterdam-Zuidoost. Copyright: ANP.

Of het jaarlijkse Kwakoe festival in Amsterdam-Zuidoost, het zomerfestival dat inmiddels een traditie heeft van bijna veertig jaar?

Als ik mag kiezen, dan mag in ieder geval op de immateriële erfgoedlijst het jaarlijkse ritueel rond de verjaardag van Pieter Teyler. Al was het maar omdat het eind achttiende eeuw in zijn naam gestichte museum hét symbool is van de burgerinitiatieven op het gebied van wetenschap en kunst, die mede de cultuur in Nederland in die tijd bepaalden. Een cultuur die in 1787 zo'n grote aantrekkingskracht uitoefende op een veertienjarige

jongeman, dat hij zijn woonplaats nabij Düsseldorf verliet om zich in Amsterdam te vestigen. En zijn naam was ... Caspar Georg Carl Reinwardt.

Reinier Vinkeles, portret van Caspar Georg Carl Reinwardt 1800-1816, ets en gravure – Rijksmuseum Amsterdam.

Brentjens, Y. en T. Eliëns, *H.P. Berlage*, Den Haag: Gemeentemuseum Den Haag/ Zwolle: Waanders, 2010

Cohen, M., "Ontferd Goed: ontzamelen uit de taboesfeer" (interview met Dieuwertje Wijsmuller), *Vrij Nederland*, 18 maart 2013

Clifford, T., "Hebzucht: het verzamelen voor openbare collecties" (Rembrandtlesing 2001), Amsterdam: Het Financieele Dagblad/Vereniging Rembrandt 2002

Dibbits, H., "De ontwikkeling van een gevoel voor tijd", *Boekman Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid* 96/2013, 74-81

Drechsler, B. (red.), *De Techniek van het waarderen, Werkconferentie 18-11-2009* [uitgave Instituut Collectie Nederland, Nationaal Archief, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rijksgebouwendienst], Rotterdam: Educom [2009]

Ekkart, R. "Bewust verzamelen" (Rembrandtlesing 2012), in: J.A. de Vries, A.M. Koldewij (red.), *Onbeheersbaar erfgoed: zonder kennis geen keuze*, Nijmegen: Radboud Universiteit, en Leeuwarden: Ottema-Kingma Stichting, 2013, 127-140
<http://www.verenigingrembrandt.nl/ul/cms/fck-uploaded/documents/2013.01.30RembrandtlesinguitgaveWebsiteversiemetafbeeldingen.pdf> (geraadpleegd 6 februari 2014)

Flooren, M., "Verbindend verleden: de betekenis van cultureel erfgoed (h) erkend?", *MMNieuws*, 2011/2, 4-6

Frijhoff, W., "De historicus uitgedaagd: erfgoed, geschiedbeoefening en de herinneringsgemeenschap van morgen" in: K. Velle en H. Rombaut (red.), *Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten of concurrenten?* (Standpunten van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, 9), Brussel 2012, 11-23

Groffen, M., P. van de Laar en N. Schadee, *Honderd!*, Rotterdam: Historisch Museum, 2005

Hoitsma, S. (red.), *Roffa 5314: 2007-2010: Stijl van Zuid*. Rotterdam: Historisch Museum Rotterdam, 2010

Huizinga, J., "Over een definitie van het begrip geschiedenis" (1929), in: Blaas, P.B.M. *Geschiedenis als wetenschap. Een bundel oude en nieuwe essays*, Den Haag: Martinus Nijhoff 1979, 30-37

Petterson, S. (red.), *Encouraging Collections Mobility. A Way Forward for Museums in Europe*, Helsinki: Karlston Kirjapaino Oy, 2010

Raad voor Cultuur, *Selectie. Een kwestie van waardering. Verzameladvies 3*, Den Haag, 25 april 2013

Schnabel, P., "Cultureel erfgoed sociaal en politiek gezien", Paul Schnabel, in: *Boekman Tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid* 94/2013, 78-83 [herdruk uit Hermans, R. *Neerlands hoop. Erfgoed en politiek*. Amsterdam: Erfgoed Nederland, 2010, 33-41]

Versloot, A. (red.), *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen*. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013

Mensch, P. van, en L. Meijer-van Mensch, "Collecting as intangible heritage", *Collectingnet* 9, 2010, 2-4, <http://www.comcol-icom.org/wp-content/uploads/Collectingnet10.pdf> (geraadpleegd 12 februari 2014)

Het erfgoedveld in een twintigtal begrippen

Collectie Nederland | www.digitalecollectienederland.nl

De Collectie Nederland is een metafoor voor de nationale verzameling van cultureel erfgoed in Nederland. De term wordt meestal gebruikt om alle publieke verzamelingen roerend erfgoed samen te vatten. In DimCON is een aantal grotere museale collecties al gezamenlijk toegankelijk.

Erfgoed Nederland

De Stichting Erfgoed Nederland was sinds 2007 het landelijke sectorinstituut voor het cultureel erfgoed. Ontstaan uit een fusie van Nationaal Contact Monumenten (NCM), de Stichting voor de Nederlandse Archeologie (SNA), de erfgoedkoepel voor de Documentaire informatievoorziening en het archiefwezen (DIVA), en het OCW-projectbureau voor educatie Erfgoed Actueel, richtte zij zich op kennisoverdracht en innovatie in de erfgoedsector. De rijksoverheid staakte financiering van Erfgoed Nederland in 2011, waarop het instituut de deuren sloot.

Fonds Cultuurparticipatie | www.cultuurparticipatie.nl

Het Fonds voor Cultuurparticipatie ondersteunt initiatieven die actieve deelname aan cultuur teweegbrengen, en richt zich daarbij op alle inwoners van Nederland. Om dit te realiseren heeft het fonds programma's met betrekking tot cultuureducatie, amateurkunst en immaterieel erfgoed.

Digitaal Erfgoed Nederland | www.den.nl

Stichting Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) is het nationale kenniscentrum voor ICT-aspecten van cultureel erfgoed. De stichting onderhoudt het ICT-register voor het Cultureel Erfgoed, waarin een overzicht van (open) standaarden is opgenomen die door erfgoedinstellingen worden gebruikt. Vragen die daarbij aan de orde komen zijn: Goed digitaliseren, hoe doe je dat? Welke stappen moet je doorlopen?

Immaterieel erfgoed

Onder immaterieel erfgoed worden de tradities en rituelen verstaan die een gemeenschap belangrijk vindt en niet verloren wil laten gaan. Immaterieel erfgoed is kortom levend erfgoed.

Mobiel Erfgoed | www.mobiel-erfgoed.nl

Mobiel erfgoed is erfgoed dat zich ooit kon verplaatsen. Het gaat om vaartuigen, railvoertuigen, wegvoertuigen en vliegtuigen.

Mondriaan Fonds | www.mondriaanfonds.nl

Het Mondriaan Fonds is het publieke stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed, in 2012 ontstaan uit de Mondriaan Stichting en het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst. Het bevordert bijzondere en vernieuwende projecten en activiteiten van beeldend kunstenaars, bemiddelaars en instellingen die van belang zijn voor cultureel erfgoed en beeldende kunst in Nederland.

Meertens Instituut | www.meertens.knaw.nl

Het Meertens Instituut is een onderzoeksinstituut dat zich bezighoudt met de bestudering en documentatie van Nederlandse taal en cultuur. Centraal staan verschijnselen die het alledaagse leven in onze samenleving vormgeven. Het Meertens Instituut is onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Ministerie OCW | www.minocw.nl

Het ministerie van OCW is verantwoordelijk voor de beleidsterreinen onderwijs, cultuur en wetenschap, met inbegrip van emancipatie, media, cultureel erfgoed en studiefinanciering. Binnen het ministerie is de Directie Erfgoed en Kunsten verantwoordelijk voor het erfgoedbeleid.

Mobiel Erfgoed Centrum | www.mobielerfgoedcentrum.nl

Het Mobiel Erfgoed Centrum (Rotterdam) is in 2011 opgericht om de kennis en kunde levend te houden die nodig is voor restauratie, onderhoud en bediening van mobiel erfgoed.

Nationaal Restauratiefonds | www.restauratiefonds.nl

Het Nationaal Restauratiefonds is een onafhankelijke stichting die financieringen verstrekt en subsidies uitbetaalt aan monumenteigenaren voor restauratie en onderhoud van hun pand. Ook verstrekt het fonds informatie over de financiële en procesmatige aspecten van restauratie en onderhoud van monumenten.

Nederlandse Museumvereniging | www.museumvereniging.nl

De Nederlandse Museumvereniging is de brancheorganisatie van musea. Ze ondersteunt haar leden in hun streven naar kwaliteit, bereik en financiering – door de collectieve belangen van musea te behartigen, musea een forum te bieden, diensten te verlenen die musea helpen in hun werkzaamheden en door het collectieve imago van musea te versterken. De vereniging streeft naar een sterke museumsector die midden in de samenleving staat. De Nederlandse Museumvereniging is in november 2013 gefuseerd met de Vereniging van Rijksmusea.

Pom

Pom is een populaire Surinaamse ovenschotel. Het basisingrediënt is afkomstig van de wortelknollen van de tayer (*Xanthosoma sagittifolium*) die in het binnenland van Suriname groeit. Pom, dat een vrij milde smaak heeft, wordt gegeten met witte rijst, maar ook als hapje tussendoor op brood als broodje pom. Het broodje staat op de lijst met honderd tradities die het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed in 2008 presenteerde.

Raad voor Cultuur | www.cultuur.nl

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van kunst, cultuur en media. De raad is onafhankelijk en adviseert, gevraagd en ongevraagd, over actuele beleidskwesties en subsidiebesluiten.

Reinwardt Academie | www.reinwardtacademie.nl

De Reinwardt Academie, onderdeel van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, leidt studenten op tot erfgoedprofessional. Er is een bacheloropleiding Cultureel erfgoed en een internationale, Engelstalige Master of Museology. De Reinwardt Academie voorziet het werkveld niet alleen van hooggekwalificeerde professionals, maar levert ook een bijdrage aan kennisproductie en kennisverspreiding, aan mening- en beeldvorming, aan onderzoek en maatschappelijke ontwikkeling. Hiertoe organiseert de Academie na- en bijscholingen, symposia, debatten en verzorgt publicaties. Ook participeert zij in internationale netwerken en onderzoek- en ontwikkelingsprogramma's.

Religieus erfgoed

Religieus erfgoed behelst religieuze overblijfselen uit het verleden die een samenleving belangrijk vindt om te bewaren. Hierbij kan je denken aan gebouwen en plekken, zoals kerken, moskeeën, synagogen en begraafplaatsen (funerair erfgoed), maar ook aan objecten die in eredienst en ritueel worden gebruikt.

Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie | www.rkd.nl

Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) is het mondiale kenniscentrum en het centrale steunpunt in de wereld voor de bestudering van de Nederlandse kunst. Het RKD beheert een unieke collectie archief-, documentatie- en bibliotheekmateriaal met betrekking tot de westerse kunst van de late middeleeuwen tot heden.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed | www.cultureelerfgoed.nl

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is een beleids-, uitvoerings- en onderzoeksorganisatie onder het ministerie van OCW. Met specialistische kennis wil de dienst een goede zorg stimuleren voor archeologie, monumenten, cultuurlandschap, beeldende kunst en kunsthistorie.

Stichting Mobiele Collectie Nederland | www.mobiel-erfgoed.nl

De Stichting Mobiele Collectie Nederland richt zich op museale en particuliere eigenaren van mobiel erfgoed in Nederland. Daarnaast is zij aanspreekpunt voor belanghebbenden en belangstellenden op dat gebied.

Stichting Ontferd Goed | www.ontferdgoed.nl

Stichting Ontferd Goed, opgericht in 2012, legt zich als enige organisatie in Nederland uitsluitend toe op het 'ontzamelen' van museale collecties. Daarnaast wil zij overheden en het brede publiek bewust maken van de waarde van het Nederlands cultureel erfgoed. De stichting begeleidt 'verweesde' collecties, zoals de typemachines uit het in 2011 gesloten Scription Museum in Tilburg.

UNESCO Verdrag ter bescherming van het Immaterieel Erfgoed | www.unesco.nl

In 2012 heeft Nederland het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed ondertekend. Met deze conventie willen de lidstaten immaterieel erfgoed zoals orale tradities, rituelen, sociale gewoonten en traditionele vaardigheden, levend houden en koesteren. Een van de verplichtingen die Nederland met de ratificatie op zich nam, was te komen tot een Nationale Inventaris, die nu door het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) wordt samengesteld.

Unesco Werelderfgoed | www.unesco.nl/cultuur/werelderfgoed

Werelderfgoed is de naam voor cultureel en natuurlijk erfgoed dat wordt beschouwd als onvervangbaar, uniek, eigendom van de hele wereld en belangrijk om te behouden. Alleen erfgoed ingeschreven op de Werelderfgoedlijst van UNESCO mag deze titel dragen. De lijst wordt jaarlijks samengesteld door de Commissie voor het Werelderfgoed bestaande uit vertegenwoordigers van 21 wisselende landen.

VIE | www.volkscultuur.nl

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) stelt zich ten doel volkscultuur en immaterieel erfgoed te versterken door beide te promoten en toegankelijk te maken, door de sector te stimuleren en te professionaliseren, en door de participatie eraan te bevorderen. Het VIE coördineert inventarisaties ten behoeve van de UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed.

Birgit Donker (Willemstad, Curaçao 1965) studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en de Sorbonne en volgde een opleiding journalistiek in Parijs. Bij *NRC Handelsblad* liep ze stage, schreef ze over onderwijs, was correspondent in Brussel en vanaf 1999 adjunct-hoofdredacteur en vervolgens plaatsvervangend hoofdredacteur. Van 2006 tot 2010 was ze hoofdredacteur, de eerste vrouwelijke hoofdredacteur van een landelijke krant in Nederland. Van 2010 tot 2012 werkte Donker bij *NRC Handelsblad* als kunstverslaggever. Ze schreef toen onder meer over het wel en wee van een aantal grote en kleine musea tijdens de bezuinigingsoperaties op kunst en cultuur door het eerste kabinet Rutte. In juni 2012 werd ze directeur van het Mondriaan Fonds, dat jaar ontstaan uit de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB. Het Mondriaan Fonds is het publieke stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed, gevestigd te Amsterdam.

Naast haar redactionele werk schreef Donker *Sophie zet door* (2004) onder het pseudoniem Sophie de Klerck. Deze satirische roman beschrijft een 38-jarige vrouw die zich staande houdt in de wereld van internationale public relations als medewerker van een multinational. Daarna schreef ze mee aan *Een kwestie van lef* (2007), stijlgijs voor vrouwen boven de veertig, en *Kleine mannetjes. Van Alexander de Grote tot Nicolas Sarkozy* (2012).

Donker woont samen en heeft twee kinderen.

Redactie

Riemer Knoop, Pauline van der Pol, Caroline Soons (Mondriaan Fonds)

Vormgeving

Thonik / Bart de Geus

Foto van de auteur

Hanne Nijhuis

Druk

Hub. Tonnaer B.V.

ISBN 978-90-802303-8-5

© 2013 | 2014

De Reinwardt Academie heeft getracht aan alle auteursrechtelijke verplichtingen te voldoen. Voor zover iemand echter meent alsnog rechthebbende te zijn, kan deze zich tot de Reinwardt Academie wenden.

P. Berlage 1899-1900 – Gemeentemuseum Den Haag

Reinwardt Academie

www.reinwardtacademie.nl

De Reinwardt Academie, onderdeel van Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK), biedt studenten de - in Nederland unieke- hbo bachelor opleiding Cultureel erfgoed. In deze vierjarige studie staat de combinatie van aandacht voor objecten, ruimte en verhalen uit de erfgoed brede praktijk, en de theoretische kennis daarover centraal.

Professionals en doorstuderenden die zich beleidsmatig en reflectief verder willen ontwikkelen, kiezen de Engelstalige Master of Museology. In een intensief programma van 18 maanden ontwikkelen studenten hun deskundigheid en bouwen zij aan een bijbehorend netwerk voor een (vervolg) loopbaan in het internationale werkveld.

De Reinwardt Academie presenteert met de opleidingen, het lectoraat en kenniskring een professioneel, internationaal podium voor debat en studie voor beroepsbeoefenaren met een gedeelde passie voor cultuur, erfgoed en geschiedenis.

Memorial Lecture

Sinds 2008 herdenkt de Reinwardt Academie jaarlijks de geboortedag van de naamgever Caspar Georg Carl Reinwardt (1773-1854) met de Memorial Lecture. Reinwardt was een gerespecteerd natuuronderzoeker, hoogleraar en directeur van verschillende botanische tuinen. Tijdens zijn verblijf in voormalig Nederlands-Indië bracht hij omvangrijke verzamelingen bijeen die uiteindelijk hun weg vonden naar Nederlandse musea op het gebied van natuurlijke historie en volkenkunde.

Eerdere sprekers van de Memorial Lecture waren Ad de Jong (*Warme gevoelens en koude rillingen*), Lynne Teather, Rob van der Laarse (*De oorlog als beleving*), Laurajane Smith (*All Heritage is Intangible*), Michael Shanks (*Let me tell you about Adrian's Wall*). Deze uitgave is van de hand van de spreker uit 2013, Birgit Donker, directeur van het Mondriaan Fonds.

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

www.ahk.nl

De AHK leidt studenten op voor het nationale en internationale werkveld van kunst, cultuur en erfgoed en staat voor excellent opleiden: uitstekende docenten helpen bijzonder getalenteerde studenten hun artistieke identiteit te ontwikkelen vanuit vakmanschap en traditie, met oog voor vernieuwing en in nauwe verwevenheid met de internationaal toonaangevende beroepspraktijk waarvan Amsterdam de spil is. De AHK bestaat, naast de Reinwardt Academie, uit de Academie voor Beeldende Vorming, de Academie van Bouwkunst, het Conservatorium van Amsterdam, de Nederlandse Filmacademie en de Theaterschool.